

Серія "ГОЛОСИ ЄВРОПИ"

РУМУНІЯ

**Ioan
SLAVICI**

MARA

**Іоан
СЛАВИЧ**

МАРА

*Переклад з румунської
Ельвіри Кілару*

За редакцією
Галини Малик

КИЇВ • ЗНАННЯ

I. СЕРДЕШНІ МАМИНІ ДІТИ

Бідна Мара зосталася вдовою із двома дітьми. Сердешні її сирітки! Але й цю міцну трудящу молодицю Бог не обійшов щастям! Бо покійний Бирзовану, той більше любляв забаву, аніж справу. У корчмі йому велося ліпше, аніж вдома. Та все ж залишив після себе дві сотні сливових дерев у заплаві річки Муреш. А ще виноградник на пагорбі, що веде до села Пауліш, та будинок, який був ще посагом його матері. А для крамарки, якою була Мара, — то велика справа. Тут тобі Радна, не так далеко й Ліпова — варто тільки перейти через Муреш. А до міста Арад звідси якись дві години ходу.

Тож у вівторок удосвіта Мара напне свій намет та покладе повні кошики на правому березі Муреша. Сюди, на ярмарок, стікається народ із усіх довколишніх сіл — від Совиршина до Соботеліу, та ще з Кувину. А вже у четвер Мару зі своїм крамом побачите на лівому березі Муреша, куди приходить люд зі всього Банату, аж із гір Фаджет, Капалнаш та Сан-Міклауш. У п'ятницю, з першими півнями, Мара вже вихвалатиме свій товар у місті Арад, на великому ринку, куди приїздить народ із семи повітів.

А ще була в Мари одна чудова звичка. Ніколи не перейде тобі дорогу упорожні. Продає вона, що вміє, а купує, що знайдеться! Несе із Радни те, чого бракує в Ліпові або в Арадї. А привозить з Араду те, чого немає в Радні або Ліпові. Але нізащо не повернеться додому з тим, що принесла на базар. Хай вже той заробіток буде мізерніший, ніж товар має псуватися вдома.

І тільки єдиний раз у році — на Святу Марію — вона прийде додому зі спорожнілими кошиками.

На вершині гори, праворуч від Муреша, височить монастир міноритів, славнозвісної Марії Радненської. А як вийти на дзвіницю цієї величної церкви, звіддалік побачите вкриті мохом руїни фортеці Шоймош. Перед церквою — рідна розкішна

Радна, а за Мурешем — Ліпова. Там сяють церковні вежі, оздоблені орнаментами — то румунська церква. А геть далі, вниз по Мурешу, стелиться нескінченна Угорська долина.

Але Мара не затримує погляд на цій красі. Для неї є тільки величезний простір перед церквою, де товпляться люди, дуже багато людей. Кажуть, у тій церкві є чудотворна ікона Святої Богородиці, яка сльозоточить. Хворі, як подивляться на неї, відразу зцілюються. Злидарі відчувають себе заможними, а покривджені щасливими. Ні, Мара — справжня християнка, бо ж іноді йде до церкви, молиться, хреститься та б'є поклони. Та не віриться їй, що ікона чудотворна. Хіба може бути німецька Богородиця справжньою Богородицею? Та все ж у цьому щось таки є.

Ченці ходять тут із поголеними до блиску головами та жакливо комизяться. Авжеж, вони володіють якимсь потаємним знанням. І вміють влаштувати все так, щоб хвороба відступила, щоб у прикрощах отримати поміч, а в скорботі втіху. Може, воно так і має бути, думає Мара.

Її душа сміється, коли на Святу Марію погода пречудова. Люди із довколишніх сіл до цього дня готувалися заздалегідь. І ось вони ідуть та йдуть, цілими юрбами — із хоругвами, хрестами, прикрашеними квітками, і співають псалми та літанії. Вони рушають сотнями і збираються тисячами. Тож на широченному подвір'ї церкви настануть жнива і для Мари. Вранці вона принесе сюди повні кошики. А смерком повернеться додому з порожніми. Тому Мара і б'є поклони перед іконою.

А ще бере своїх дрібних діток, яких всюди водить із собою. Штовхає їх уперед і наказує: "Уклоніться і ви, сердешні мамині".

Діти бідні, біднесенькі — не мають вони вітця. Та й вона горопашна вдова із двома сиротами. На кого має їх полишити, коли зранку до ночі товчється на тому базарі? Хіба ж вона б змогла без них увесь день, коли все б склалося інакше!

Так і ходить Мара, так і гасає по білому світу — вродлива, гнучка, вона повсякчас торгується і встряває у суперечки. Може і у волосся вчепитися, а за хвилину вже плакатиме, що залишилася самотньою. Але раптом озирнеться, гляне на своїх діток та й заусміхається: "А все одно ні в кого більше немає таких дітей, як у мене". Бо ніхто цього не може знати ліпше, ніж вона.

Зранку до вечора вона бачить багато люду. Багато тут ходить гарних та здорових, рум'яних та веселих. Є й лихі, але ж злі люди

виростають із поганих дітей. І всіх вона порівнює зі своїми сиротами.

Хай вони й обшарпані, зухвалі, босі, невмиті — бідні мамчині дітки. Та хіба може бути інакше, колись увесь час вони тиняються, плутаються між ногами покупців? Така ж сама і їхня матір. Та й не могла бути іншою нещасна вдова. Повнотіла, міцна, з обвітраним, засмаглим, зашкарублим обличчям. Отакою Мара весь день стоїть у наметі біля стола з дарами своїх садів та пряниками.

Ліворуч корзина з рибою, праворуч закипає вода для “ворновишт” — гарячих місцевих ковбасок, до них на столі вже посміхається хрін.

У цей час діти бігають у своїх справах, а коли зголодніють, примчать до матері попоїсти. І знову тікають бавитися, битися між собою або з іншими такими ж самими дітьми. І так непомітно минає день.

Вдома найчастіше Мара вечеряє на самоті. Бо діти, геть утомлені, засинають, тільки-но вона починає готувати вечерю. Їсть мати і за себе, і за діток, бо гріх, аби щось залишилося. Випивши склянку доброї води, Мара дістає мішечок, щоб підбити підсумки. Та ніколи вона не рахує заробленого за вчорашній день, вона підбиває підсумки всього свого життя!

Віднімає чистий прибуток з усієї суми, потім відкладає гроші на прийдешній день, йде до узголів'я і приносить три панчохи. В одну кладе гроші на старість та на поховання, в другу — для доньки Персіди, а в третю — для синочка Тріки.

Жодного дня не мине без того, щоб вона не поклала бодай один фартинг у кожну панчішку. Ні, вона радше позичить у когось на завтрашній день, аніж відступить від такого ритуалу. А коли вдається увібгати туди цілий флорин, вона так радіє, що цілує той гріш.

Та от все вже розкладено на столі, і вона вклякає біля тих грошей. А потім довго плаче. І не через те, що їй дуже важко. Бо, коли приходять випробування, Мара не пролле жодної сльозинки. Навпаки, буде троццити посуд або перевертати столи із кошниками!

Вона дуже добре знає, з якими статками залишилася, коли овдовіла, скільки має тепер і скільки матиме колись. Та будь ти навіть Марою, все одно розчулишся — як гарно бути гідною

людиною! Бігати з ранку до вечора і знати, що все це робиш не дарма.

За увесь день вона набачиться багатьох людей. Але раптом їй впаде в око вродлива жінка — гожа і обличчям, і статком. І тоді Мара загадково посміхнеться: “Ось такою буде моя Персіда!” А коли їй сподобається якийсь чоловік, неодмінно подумає: “Отаким стане і мій Тріка”.

Знала вона одну попадю зі села Печка — чудова жінка, милосердна, та ще й гарна. Мара розбила б усі горшки на голові зухвальця, який посмів би натякнути, що Персіда не буде такою ж, як ця попадя! Попадя свого часу чотири роки навчалася у черниць в Орадя-Маре. Тому це навіть не обговорюється — Персіда повинна бодай п’ять років навчатися у монастирі в Ліпові.

Переймалася тим навчанням Мара довго, та все ж знайшла вихід. Домовилася з економкою Аеджидою, що візьмуть туди її доньку на навчання. І платити буде всього 60 флоринів на рік. Бо ж вона вдова, та й ще із двома дітками, сердешні сирітки!

Але збігло вже два роки, Персіді виповнилося дев’ять. Та Мара ніяк не зважиться заплатити таку величеньку суму. Могла, бо ж мала звідки, це вона чудово знала. Але душа краялася, коли вона уявляла, як забере ці гроші з однієї із трьох панчішок.

Щодо Тріки, то вона не ламала собі цим голову. Знала вона одного чоловіка в Ліпові, Бочоаку. Староста кушнірів, він працював взимку з чотирма, а влітку із десятьма підмайстрами. На всіх базарах продавав кожухи, орендував приміщення, де різали м’ясо. А дружиною його була Марта, донька священика.

Прекрасний чоловік! Саме таким повинен стати і Тріка! А для цього не треба макітру розуму. Тільки б Бочоака згодився взяти сина учнем майстра!

Тільки от матінка Аеджида забагато зажадала — аж п’ять флоринів на місяць! Та ж є в Мари ще й інші витрати!

Хм! Мара насупила брови. І стала підраховувати, скільки ж людей за день перетне плотовий міст на річці Муреш. Ніхто в світі не впорався б із цим заняттям ліпше, ніж вона. Бо все життя прожила на березі Муреша. Та хіба щось трапиться, коли вона із панчохи Персіді візьме гроші на оренду моста? Могла б вона заплатити й більше, ніж інші, бо хотіла заробити тільки ті нещасні 60 флоринів, та ще щось зверху.

Але тоді вона мала б право встановити свій намет перед мостом, де проходило безліч людей!

А що, коли б узяти з кожної людини по два фартинги та по десять із пари коней або биків? Рахувала вона отак весь час. І грошей ставало все більше і більше, аж сльози набігали на очі.

І хай ти бідна вдова, але донька твоя буде попадею, син — старостою в гільдії кушнірів. Як тут не стане лагідно на душі?! Вона урочисто вірила у ці свої мрії — колись їм всім буде так гарно!

II. МАТІНКА АЕДЖИДА

Матінка Аеджида ходила крихтливими кроками, говорила коротко і чітко, погляд мала суворий та допитливий. Але й вона здалася перед сльозами вдовиці. І саме вона влаштувала так, щоб мати-настоятелька взяла до монастиря Персіду за 50 флоринів на рік. Та й ще й бігала до пана Хубара, економа міста, щоб Марі дали в оренду міст. Християнськими є ці справи, але Мара все одно не задоволена!

Персіда, щоправда, дуже кмітлива. А з того часу, як їх із Трикою розлучили, стала мовчазною, слухняною, поміркованою, майже ніжною. Проте ніяк не могла призвичаїтися, що треба розчісувати волосся та мити руки!

А Мара весь час приходила в монастир та плакала, що люди не проходять через отой міст ані з Радни в Ліпову, ані з Ліпови до Радни. Тож матінка Аеджида, через ці гіркі вдовині сльози, вдовольнялася і чотирма флоринами на місяць, додавала ще й п'ятий від себе.

А взимку ріка Муреш покрилася льодом і вже ніхто не платив навіть оті два фартинги. Тож сувора матінка Аеджида викладала усі п'ять флоринів і тішилася, що Мара допомагає бодай з одягом для доньки.

А тим часом Мара у сутінках робила свої звичні підрахунки. І очі її все більше наповнювалися слізьми. Бентежила її тільки одна думка — дуже вже лагідною стала її Персіда. Чи ота черниця часом не зачарувала доньку? А що, коли й Персіда захоче стати покірною черницею?! Ні, каще померти!

Ніхто з її рідні, навіть до сьомого коліна, не був просто такою собі добросердною людиною: всі були справжніми християнами! Та й Трика став інакшим — сумлінним, зваженим, добрим учнем. Це з віком приходять до тих дітей, які змалку росли шибениками. Хоча іноді й вони згадують про своє минуле.

Саме так трапилося і одного весняного яскравого дня, коли пан-учитель Благуща трохи спізнився на уроки. Він дуже полюбляв рибалити. Сніг розтанув раптово, ріка Муреш розлилася, вода стала каламутною. Погодьтеся, такий день для рибалки — просто свято!

Всі знали, що за відсутності Благуща Кості Балкович — старший над батогом. Бо у класі має панувати тиша. І не через те, що Кості здоровенний. А тому, що добре навчався та мав батьком кондитера з Радни.

Але ж одна справа, коли перед тобою Благуща, а інша, коли бачиш Кості. Перед учителем Тріка ходив гречним та слухняним, а з Кості він часто бився на базарі. А коли поряд була ще й Персіда, то бідним був той Кості. Вони разом знали надавати йому стільки тумаків! Бо ж Персіда за братика готова стрибнути у полум'я. А ще вона мала гострі, як у кішки, нігті. І щоразу роздряпувала Кості обличчя! Чи не тому зараз він такий невблаганний? Бо ж знає — допомоги Тріці чекати нізвідки.

— Тріка! — крикнув він. — Будь чемним!

Хлопець сміливо підвівся, адже це було цілком несправедливо.

— Сядь! — гарикнув Кості.

— Схочу, — сяду, а захочу — ні, — обурився Тріка. — Ти хто такий, щоб мені розказувати?!

Всі учні почали щиро сміятися, бо діти — це люди. І їх дуже забавляє, коли принижують тих, які зуміли вивищитися над ними. Але ж Кості, людський нащадок, не хотів, щоб його зневажали!

— Геть! — рубанув він, як справжній учитель. — На коліна! — хлопець одразу посунув на Тріку, щоб схопити його.

Тріка, на якісь три роки молодший від Кості, не міг дати гідну відсіч. Але що менша людина, тим більше у ній відваги. І він також умів кусатися, дряпатися, штурхнути ногою.

Кості відчув, як гнів затьмарює йому розум. Діти позводилися на партах і реготали щоразу, коли Тріка потрапляв у ціль. Але не судилося йому отримати перемогу. Дістав і він доброго прощухана, волосся трохи порідшало, шия вкрилася подряпинами. Проте Тріка так і не вийшов з-за парти. Навколішки зміг його поставити тільки Благуща, який не міг дозволити, щоб авторитет Кості так низько впав.

Після школи Тріка, як завжди, попрямував до мосту, де мати збирала фарти та продавала свій товар. Поки він бився з Кості, не дозволив собі пролити ані сльозинки. І тільки тепер, коли ніхто цього не бачив, по обличчю потекла самотня сльоза. Ох! Коли б вдалося добряче вкусити свого кривдника. Хай би на все життя в Кості залишився слід від його зубів! Але ж Кості сильніший!

“Розкажу я про все мамі. І тоді він ніколи не пройде через міст!” — втішав себе хлопець.

Проте перед матір'ю він не міг зронити ані слова! Вона б неодмінно почала ремствувати на глевкий вдовиний хліб, як це робила щоразу. І що всі на світі над її дітьми збиткуються. Бо немає в них батька, котрий би їх боронив!

“Ох! — зітхав Тріка. — І чому тут нема Сіді?” Тільки вона здатна зрозуміти, що означає для Тріки бути побитим цим Кості.

І тоді Тріка прийняв рішення. Він крадькома минув міст, а потім кулею помчав на інший бік — до монастиря. Смикнув за дзвіночок біля воріт. Йому одразу відчинили. І тоді Тріка вигадав, ніби мати попросила щось передати його сестрі.

У черниць із Ліпови не було звички вести балачки будь із ким, будь-коли і будь про що! Але ж Сіді не була будь-ким, а матінка Аеджида, якою суворою вона б не здавалася, була ще й дуже мудрою. Вона не хотіла здійснити переполох у монастирі. Бо Сіді почула, що не зможе бачити брата перед обідом, і почала рюмсати. Ось чому Тріці не довелося надто довго стовбичити біля воріт!

— Що таке? — спалахнула Персіда.

— Тихше, не кричи, — попросив він, щоб їх не почула сестра Марта у іншій кімнаті, за стіною, — Кості мене побив!

— Він побив тебе, і ти, дурню, дозволив йому це зробити?

— Але ж він сильніший!

Персіда затамувала подих і тільки дивилася в одну точку.

— Ходімо! — схопила вона брата за руку і повела до дверей, в замку яких стирчав ключ.

— Сіді, Сіді! — сестра Марія намагалася криком зупинити її.

— Ходімо, — буркнула Сіді. — Вона не має права виходити за нами!

Вони опинилися на вулиці і пішли в бік мосту.